

Зрада в лавах Української Повстанської Армії

Війна завжди була важкою для всіх учасників бойових дій по усіх сторонах барикад, і в тому числі це стосувалося й мирного населення. Я з повагою ставлюся до ветерана Другої світової війни, якщо цей ветеран був фронтовиком, але я ніяк не можу сприйняти ветерана НКВС, який тільки те й робив, що вивозив мирне населення до Сибіру і розстрілював людей, які хотіли незалежності для своєї землі, землі, на якій вони народилися та вирости. Енкаведисти, що винні у загибелі сотень тисяч українських патріотів, ніколи не будуть мною сприйняті як герої, і про деякі епізоди з життя так званих «героїв» я хотів би розповісти.

В багатьох людей і до цього часу збереглася упереджена думка про те, що бандерівці – це кровожерливі вбивці, які вбивали мирне населення просто так, для задоволення та грабунку. Звичайно, що під час війни були різні ситуації, і до кожної події потрібно підходити зважено, дослідивши той матеріал, який ще зберігся в архівах та в людській пам'яті.

Якщо проаналізувати ситуацію, що склалася в 40-х роках на території Острозького району та й власне по всій Західній Україні, народний рух опору, який організувався в Українську Повстанську Армію, мав основну підтримку від власне місцевого, переважно сільського, населення. Селяни ще добре пам'ятали радянську владу, висилки до Сибіру, спроби заганняння до колгоспів, переповненні українськими патріотами тюрми. В більшості вояків залишилися родини в селах, які допомагали повстанцям як харчами, так і одягом. В свою чергу бандерівці оберігали села від грабіжників як радянських, так і німецьких, а часом і своїх, які «примазалися» до лав УПА. Вибивати собі основу з-під ніг вбивством мирного населення, яке до 1944 року майже повністю підтримувало повстанську армію, було б не розумно.

Ось витяг з наказу 1943 року курінного Ясена про поведінку повстанців та їх ставлення до селян: “Зазначую: за нетактовне поводження з селянами, за самовільне побирання харчів, за визначеною нормою господарчим відділом, за крадіж, за розтрачування військового майна – карати буду суворо, включно до кари смерті”.

Німецька окупаційна машина не могла зламати довіру місцевого населення до українських повстанців. Великі території взагалі повністю контролювали відділи УПА. З приходом радянської армії ситуація змінилася повністю – в адміністраціях та в каральних органах НКВС працювало

багато етнічних українців, яким була чужою ідея незалежної української держави. Із цих власне «українців» почали набиратися загони, які одягали повстанську форму і під виглядом вояків УПА ходили по селах та вбивали місцеве населення. Не обминали вони частково й своїх прихильників щоб створити враження, що насправді ці злочини творили бандерівці.

Ось довідка, що збереглась в Острозькому районному архіві:

«План действия террористической группы Острожского НКВД по уничтожению руководителя банд-формирования северной части Острожского района под проводом “Деркача”».

Наши силы террористической группы в составе 6 человек, руководитель группы ст. уполномоченный Острожского НКВД мл. лейтенант Остяков.

Состав группы:

1. Адашинский Алексей – житель села Розваж,
2. Сапогин Антон – житель села Григорьевка,
3. Кирилюк Василий – житель села Розваж,
4. Скурук Ефим – житель села Могиляны,
5. Яичкин Иван – житель села Мылятин,
6. Ковальчук Александр – житель села Михалковцы.

Все Острожского района.

План действия нашей группы.

1. Выход из города Острога в 22.00; 30.5.1945 по маршруту: Село Розваж, Оженин, не заходя в Стадники, переправится через реку Горынь, переходят в Михалковский лес, где днеуют.

2. С начала темноты выдвигаются из Михалковского леса по дороге, ведущей через Тесовские хутора в Куражский лес, где на поле делают засаду в течении 2-3 суток, не выходя и не обнаруживая себя никому.

3. Продовольствие и вода берутся с места на 3 суток”.

Інший спосіб підірвати довір'я місцевого населення було вербування нестійких повстанців, а також засилання своїх агентів до лав УПА. Щоб дискредитувати в очах народу ОУН і УПА, більшовики заслали до упівських загонів понад 30 тисяч провокаторів і диверсантів, вишколених у спеціальних закладах, наприклад, у Харківській спецшколі.

Витяг із підпільної повстанської газети за 1945 рік. «В селі Бродів Острозького району зловили МВДисти селянина, що ховався від них. За німецької окупації цей громадянин брав участь в революційному русі (мав псевдо „Чорний”). Змусивши його до співпраці, більшовики наказали Чорному знищити Ковальчука Володимира. Термін виконання – 10 днів. Вийшовши з рук МВД, Чорний застрілився. Вибрав смерть, ніж ганебну зраду”.

А ось цитата із протоколу допиту в СБ ОУН-УПА: “Сидорчук Мілетій з с. Дермань Мізоцького р-ну, агент НКВД з 1939 р. під псевдом “Іван”, зі-

знався про свою співпрацю з німцями: “Від начальника НКВД Соловійова я дістав інструкції зв’язатися з німецькою поліцією і за її допомогою поборювати революційну боротьбу українського народу. Я виконав таку роботу:... В травні 1943 р. викликано мною акцію на с. Дермань – Залужжя, в якій замордовано 64 особи та спалено всі господарства...” Подальший текст документу: «Сидорчук Мелетій, син Сергія, 1915 року народження, уродженець села Дермань, псевдонім “Платон”, “Ілько”, “Кайдаш” – агент НКВД з 1939 року, під кличкою “Іван”. 14/XI-1944 року на допиті признався в такому: “За дорученням НКВД у 1939 році я виступаю з агітаційними промовами на мітингах для того, щоб заснувати колгоспи в селі Дермань, організую молодь, комсомол, видаю в руки НКВД за належність до ОУН таких осіб: Скоропада Олексія – вчителя, Кісельчука Євгена – вчителя, Андрущука Петра – селянина, Мартинока Федора – лікаря; всі вони зі села Дермань. Завдяки моїй старанності були вивезені в Сибір сім’ї: Скоропада Олексія і Грунта.

Під час приходу німців я отримав наказ від начальника НКВД залишатися в селі Дермань і провадити агентурну роботу під керівництвом Спічкака Никифора, за псевдонімом “Бистроум”. Від начальника НКВД Соловійова отримую інструкцію зв’язатися з німецькою поліцією і за її допомогою боротися з подальшою революційною боротьбою українського народу.

За допомогою німців я виконав підлу роботу.

а) Доніс німцям про місцезнаходження УПА в селі Ляшівка Острозького району, що призвело до сутички, в якій загинуло 4 особи селян.

б) У травні міс[яці] 1943 р. був визваний мною акт на село Дермань Залужжя, завдяки якому німцями було замучено 64 особи й спалені всі господарства.

в) Після того, як повстанці розбили Мізоч і забрали цукор.... у вересні 1943 року, я доніс, що цукор вивезли повстанці в напрямку села Мостів; це викликало бомбардування с. Мостів, де згоріло кілька господарств і кілька десятків кубометрів цукру.

г) Доніс німцям про знаходження літератури УПА в селі Кудринь, внаслідок чого німці замучили кількох пораних повстанців і медсестру “Олю”.

д) За моїм доносом німці провели операцію в селі Ступні, де спалено 6 господарств, пограбована церква й заарештовано 6 селян, яких вивезли на каторжні роботи до Німеччини.

Я особисто причетний до спалення цілого села Бущі, і спалення декількох десятків господарств у селі Мізочі.

е) Мною організовано напад німців на село Дермань, внаслідок чого були спалені всі господарства вулиць Ховрунії, Юстіні і центр Дерманя.

ж) Мною були передані в руки німців такі особи:

Максись Соня – санітарка УПА, Максись Антон, сім'я “Комара”, Шавранський Антон – всі вони з села Дермань.

з) 5/XI-1943 року я видав німцям дві криївки УПА в селі Суймах з кожухами і светрами.

и) Розбазарював зерно УПА і саботував обмолот зерна в Гурбах за допомогою своїх агентів Трохимчука Михайла з села Дермань і Романюка Миколи з села Мізочі.

З приходом советів у 1944 р. я кілька разів зустрічаюся з Соловйовим, дістаю визнання за проведену агентурну роботу і стаю керівником агентури в районах: Мізоч, Здобуш [Здолбунів], Остріг. Активно продовжую свою зрадницьку роботу, жертвою якої падають криївки з керівництвом і майном, криївки свідомих громадян і їх заховане від ворога майно.

Жертвою моєї агентури падають надрайонні провідники зі Здолбунівщини: Симеон Лобода і Чорноморець разом з 15-ма своїми співробітниками, районний провідник Здолбунівського району Хресний разом з 17-ма революціонерами й багато інших осіб.

Я готую операцію на членів організації і майно в селі Дермань на 6/II-1945 року, яка через мій арешт не відбулася.

Готую списки цивільного населення, яке ухилилося від мобілізації в Красну армію, і списки для вивезення в Сибір».

Дещо про начальника НКВС Соловйова із радянських архівів (ЦДА-ВО України, ф. 3838, оп. 1, с. 4а, л. 41): “В октябре 1945 года был уничтожен оперуполномоченный НКВД по Здобуновскому, Мизочскому, Острожскому району (Ровенская обл.) Соловьёв. Был это человек морально разложившийся, который разлагал других и использовал физиологически любую женщину, будь-то арестованная или привлечённая к агентурной работе.” Поховано цього “героя” в центрі міста Здолбунова.

Про один із епізодів провокаційної діяльності органів НКВС, розповів очевидець тих подій, житель села Оженин (Цукрозавод) Трофимчук Володимир, родом із села Михалківці Острозького району. Він повідомив про людей, котрі загинули за дивних обставин в с. Михалківці.

“В цьому селі проживав Калинюк Павло, вичиняв шкури, з яких потім шилося взуття, і взагалі був майстер на всі руки. Мав Калинюк двох синів, обоє – бійці УПА. Дмитро був курінним, мав псевдо “Ярко”, загинув у 1945 р. Олексій на псевдо “Жук”, був сотенним, теж загинув.

У 1944 р. прийшов до Павла сільський станичний (Ярмолук Павло, котрий пізніше здався Острозькому НКВС) і сказав, щоб Павло віддав вичинені шкури повстанцям на пошиття чобіт. Калинюк відповів на це: “Цією вичиненою шкірою України не збудеш”. На третій день Павла забрали до підрайонного відділу упівської Служби Безпеки. В той час СБ знахо-

дилася в лісовій болотистій місцевості. На горбочку, посеред болота, стояла хата, де знаходився штаб підрайонного шефа СБ. Та хатина належала Карпюк Антоніні. Коли привели Павла до хати, то вона тихенько сказала йому: “Тікайте, Павле, бо Вас задушать”. Калинюк на таке попередження відповів: “Як це мене, батька курінного та сотенного, командирів Повстанської армії, який нічого поганого не зробив, зможуть вбити свої ж вояки?” Та не так сталося, до вечора Павла задушили так званним машинпутотом (це коли петля-удавка закручується ззаду на шиї жертви).

Після того десь через два тижні приїхав син Дмитро – курінний. З ним було 25 хлопців охорони. Дмитро пішов в ту хату, де знаходилася СБ, дізнатися про долю свого батька. В той час сільські боївки проводили заняття в лісі і затримали 7 совєцьких розвідників, забрали в них рацію і цілий рюкзак грошей. Всіх затриманих повели до керівника СБ. Там вже знаходився курінний Дмитро. Шефом СБ був Горбатюк Сергій Матвійович (псевдо “Овод”), родом з с. Милятин. Розвідників по одному стали до нього заводити на допит. За наказом “Овода” шістьох з них задушили. Серед розвідників була й одна жінка – радистка. Коли було віддано наказ задушити і її, вона раптом скрикнула: “Заберіть цього гада, я вам все розкажу!”. “Овод” вихопив наган, хотів застрелити її, але Дмитро вибив зброю з його рук і звернувся до дівчини: “Розповідай чесно, ми тебе відпустимо». Вона розповіла, що вони зв’язані з “Оводом” давно, що в дуплі верби вони повинні були забрати доноси, в яких “Овод” повідомляв, де знаходилися повстанці, хто їм допомагав і як повинні далі проводитися скоординовані дії між боївкою “Овода” та бійцями НКВС, а гроші в рюкзаку це плата за зраду. Дмитрові хлопці з тієї верби вилучили багато доносів. Дмитро дав вказівку відпустити дівчину, а “Овода” прив’язали за ноги до двох коней і розірвали надвоє.

Як з’ясувалося пізніше, цей “Овод” знищував якраз найбільш відомих патріотів України, котрі ще при Польщі сиділи в тюрмах. Він підібрав 12 душоґубів, які за його вказівкою вбивали людей. В селі Михалківці задушили три сім’ї, 16 молодих хлопців і дівчат. Як розповідала мені Карпюк Антоніна, були такі дні, що душили по 10 людей. Більше сотні було знищено людей із сусідніх сіл. Тіла жертв закопували у місцевому лісі. Після війни болото осушили, а ліс викорчували. Після того, як тракторами вирвали землю, поле було біле від людських кісток”.

Подальша робота над архівами НКВС (якщо вони знову не будуть закриті для дослідників) дозволить більш детально розібратися в обставинах цього конкретного випадку, а також і в багатьох інших подібних ситуаціях, які ще мало досліджені у вітчизняній історії. Пан Володимир Трофимчук висловив надію, що знайдуться люди, яким не байдужа доля

загиблих і вони поставлять на тому місці символічний хрест в пам'ять безневинно загиблих патріотів з Михалківців, Милятина і багатьох інших навколишніх сіл.

**Бій в селі Михалківці між сотнею Бігуна та військами НКВС
29 березня 1944 року**

29 березня 1944 року сотня Бігуна, відділ Волинця, разом із боївками з навколишніх сіл проводила вишкіл. За спогадами Трофимчука Володимира, що був свідком цих подій, в сотні налічувалося біля 280 повстанців і ще боївкарів прибуло близько 200 чоловік. Про проведення акції стало відомо військам НКВС, можливо, що й сам вишкіл був спровокований зрадниками, які проникли в ряди повстанців. Село Михалківці було оточено советськими військами, що мали на озброєнні гармати, а також на допомогу «червоним» підійшло два танки з фронту. Повстанці з боєм почали відступати до лісу в сторону села Стадники. За свідченнями очевидців, в цей день загинуло близько 70 чоловік. За даними, які були зафіксовані на мапі проведення бойових операцій, що здійснювалися радянськими військами з 19 лютого по 20 вересня 1944 року, вказано, що в бою між селами Михалківці та Бухарів 29 березня загинуло 136 бандерівців та захоплено в полон 19 чоловік. Звичайно, що дані вбитих упівців значно перебільшували реальні втрати, але перебільшення необхідні були для керівництва НКВС, щоб отримати чергові нагороди та звання. Після бою родичі загиблих вояків, що були місцевими, розібрали рідних і поховали в своїх селах. Не місцевих, а це були в основному жителі Галичини, поховали в братській могилі на цвинтарі села Михалківці. НКВСівців загинуло теж багато, після бою їх поклали на п'ять підвод і вивезли до міста.

Цікаво, що вже через два дні – 1 квітня відбувся ще один бій за декілька кілометрів від Михалківців біля села Стадники, де за даними НКВС загинуло 59 бандерівців та 42 чоловіки захоплені в полон. Очевидно, що це була одна і та ж сотня. Після цих боїв сотня пішла на з'єднання з основними силами Української Повстанської армії до села Гурби.

В могилі, що знаходиться на кладовищі в с. Михалківці, за спогадами очевидців, поховано в одній могилі 24 (загинули 29 березня), в іншій 18 чоловік (загинули 1 квітня), тобто разом 42 повстанця. Поряд з братською могилою було поховано чотого з села Країв – Самчука Володимира на псевдо Повстанець. На жаль, ніхто не знає прізвищ тих не місцевих повстанців, що загинули в боях між селами Михалківці, Бухарів та Стадники, але пам'ять про них до цього часу зберігають михалківчани, що всі ці роки доглядали за могилами упівців.